

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Костючко В.М. Концепція розвитку туризму в територіальному утворенні як основа розроблення стратегічного плану / В.М. Костючко// Маркетинг та логістика в системі менеджменту: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 2006 р. – НУ “Львівська політехніка”. – С. 162-163.
2. Розвиток туризму в умовах сучасних інтеграційних процесів / Тези доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції. - М., 1997.
3. Стратегія сталого розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/opitnaa/ss-9734851>
4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – 288 с.
5. Борушак М. Стратегія розвитку туристського регіона: теорія, методологія, практика: Монографія. – Минск: БГЭУ, 2002. – 166 с.
6. Шведське агентство з охорони навколишнього середовища (Environmental Protection Agency – SEPA). – Режим доступу: <http://www.sepa.org.uk>

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Шулєжко О.П., здобувач кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету (Україна)

Шулєжко О.П. Застосування системного підходу в територіальному розвитку.

В даній статті зроблена спроба проведення систематизації існуючих розробок щодо територіального господарського розвитку, використання системного та авторського підходу до розуміння категорії регіон, що дозволило поглибити понятійно-категоріальний апарат дослідження в частині трактування поняття регіональної господарської системи як складної динамічної просторової системи господарювання. При аналізі літературних джерел сформовано три основні характеристики функціонування економічної системи, що повинні бути покладені в основу її визначення. Визначені основні підходи до тлумачення поняття «регіон». Враховуючи всі різноманітні тлумачення, виділено такі обов'язкові позиції щодо визначення «регіону»: простір та територія; наявність адміністративної, господарської, соціально-економічної та інших видів діяльності, забезпечення відтворювального процесу, єдність соціально-економічної політики, відмінності від інших регіонів. Подане авторське тлумачення «регіональної господарської системи», при цьому визначені властивості даної системи, що надало можливість визначити методологічну послідовність з вироблення механізму управління розвитком регіональних господарських систем.

Ключові слова: система, «економічна система», регіон, «регіональна господарська система», структура, зв'язки, відносини.

Шулєжко О.П. Применение системного подхода в территориальном развитии.

В данной статье сделана попытка проведения систематизации существующих разработок относительно территориального хозяйственного развития, использования системного и авторского подхода к пониманию категории регион, что позволило углубить понятийно-категориальный аппарат исследования в части трактовки понятия региональной хозяйственной системы как сложной динамической пространственной системы хозяйствования. При анализе литературных источников сформированы три основные характеристики функционирования экономической системы, которые должны быть положены в основу ее определения. Определены основные подходы к толкованию понятия «регион». Учитывая все разнообразие толкования, выделены следующие обязательные позиции относительно определения «региона»: пространство и территория; наличие административной, хозяйственной, социально-экономической и других видов деятельности, обеспечения воспроизводственного процесса, единство социально-экономической политики, отличия от других регионов. Представлено авторское толкование «региональной хозяйственной системы», при этом определены свойства данной системы, что позволило определить методологическую последовательность по выработке механизма управления развитием региональных хозяйственных систем.

Ключевые слова: система, «экономическая система», регион, «региональная хозяйственная система», структура, связи, отношения.

Shuliezko O. The application of a systematic approach to territorial development.

In this article an attempt is made to conduct the systematization of existing development on territorial economic development, the use of the system and the author's approach to understanding the category of the region, which allowed to extend ponyatie-categorical framework of the study in terms of interpretations of the concept of regional economic system as a complex dynamic spatial systems of management. In the analysis of literary sources is formed by three main features of the functioning of the economic system, which should be the basis for its determination. Identifies the main approaches to the interpretation of the concept of "region". Considering all of the various interpretations, the following mandatory position on the definition of "region": space and territory; the presence of administrative, economic, socio-economic and other activities that ensure the reproduction process, the unity of social and economic policy, differences from other regions. Presents the author's interpretation of "regional economic system, the properties of this system, which allowed to determine the methodological sequence for the development of the mechanism of management of development of regional economic systems.

Keywords: system, "economic system" region "regional economic system", structure, relationships, relationships.

Постановка проблеми. Для вивчення регіональної економіки більше значення має вибір з якої позиції доцільно роботи дослідження. Така позиція у свою чергу залежить від специфіки досліджуваного об'єкту. Успішне функціонування сучасного господарюючого суб'єкта, що є складною відкритою соціально-економічною системою, визначається ефективністю взаємодії елементів системи управління всередині організації і самої організації із зовнішнім середовищем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок в розробку системного підходу як загальної методології дослідження внесли фундаментальні наукові праці російських і українських учених: В.Г. Афанасьєва, А. І. Берга, І.В. Блауберга, О.О. Богданова, С.А. Валусва, В.Н. Волкової, Д.В. Гвішіані, С.П. Никанорова, В.Н. Садовського, Ф.Е. Темникова, В.С. Тюхтіна, А.І. Уємова, Ю. І. Черняка, Ю.А. Урманцева, Е.Г. Юдіна та ін.

Серед зарубіжних вчених, що стоять біля джерел зародження і розвитку системного руху, слід відзначити Р. Акоффа, Ч. Барнарда, Л. фон Берталанфі, Ст. Біра, Д. Діксона, Р. Джонсона, Ф. Каста, Е. Квейда, Д. Кліланда, В. Кінга, Дж. Кліра, Е. Кунца, О. Ланге, Е. Ласло, Ст. Оптнера, Р. Розенцвейга, Ешбі У.Роса, Р. Саймона, Дж. Форрестера, Ф. Емері, С. Янга і багато інших. Проте не достатньо дослідженими залишаються питання ідей системного підходу, його методології та використання в управлінні регіональним розвитком.

Виділення невирішеної проблеми. Об'єктом дослідження постає регіон та регіональна господарська система, економіка останньої є одна з основних підсистем регіону. Існують різні підходи до визначення регіону, що різняться за своїм змістом та поняттям, у зв'язку з чим потребує уточнення нашого розуміння того, що являє собою регіон.

Мета наукової статті. В контексті системного підходу та регіоналістики визначити сутнісно-категоріальний зміст регіону та регіональної господарської системи.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Результати дослідження. Становлення системного підходу як одного з методологічних напрямків науки можна віднести до рубежу XIX-XX ст., тобто до часу виникнення потреби в принципово новій методології наукового пізнання, методології, орієнтованої на пошуки внутрішніх механізмів життя і розвитку складних об'єктів [1].

Істотний внесок у розвиток ідей системного підходу здійснив російський філософ і економіст О. О. Богданов. У своїй роботі „Загальна організаційна наука (текстологія)” він вперше зробив спробу розробити загальні принципи системного підходу, які надалі розвинули Л. фон Берта-ланфі і Н. Віпер [2].

На думку О.О. Богданова системний підхід – це методологія, що зводиться до охоплення всієї сфери пізнання, а не до зосередження уваги на деякому частковому елементу, що входить в цю сферу [2].

Специфіка системного підходу визначається висуванням нових принципів підходу до об'єкта вивчення і виражається в прагненні побудувати цілісну картину об'єкта, він розкриває системоутворюючі чинники досліджуваного об'єкта і передбачає:

- дослідження структури системи, тобто складу підсистем і зв'язків (відносин) між ними, виявлення істотних зв'язків;
- визначення інтегрованих властивостей, що притаманні системі в цілому і не притаманні окремим її складовим, виявлення адитивних (незалежних властивостей), що притаманні лише окремим складовим, проте не притаманні системі в цілому;
- формування системи цілей, розробка дерева цілей, забезпечення узгодження підцілей;
- оцінка факторів зовнішнього середовища, оцінка взаємодії (та її наслідків) системи з середовищем,
- виявлення протиріч функціонування системи, виявлення можливостей їх перетворення в рушійні сили, оцінка чинника часу та його впливу на як на систему в цілому, так і на його окремі підсистеми [3].

В основі системних досліджень лежить поняття „система”. Не заглиблюючись у термінологічні тонкощі поняття, відзначимо, що у загальному вигляді під системою можна розуміти впорядковану сукупність взаємопов'язаних підсистем (більш простих частин системи), що перебувають у певних взаємозв'язках між собою і системою в цілому.

У літературі зустрічається безліч визначень системи. Кожний підхід передбачає виділення властивостей та характеристик системи, надаючи при цьому різноманітні визначення. Різні тлумачення поняття „система” ґрунтовно проаналізовано В.М. Садовським. Узагальнивши наявні формулювання В.М. Садовський виділяє три групи визначень [4]:

1. У першій групі система характеризується як відповідний клас математичних моделей: „Система – множина, в межах якої реалізується задалегідь дане відношення R з фіксованими властивостями P”;
2. Основу другої групи визначень складають поняття „елемент”, „відношення”, „взаємозв'язок”, „цілісність”;
3. У визначеннях третьої групи акцент ставиться на таких поняттях, як „вхід”, „вихід”, „трансформація”, „управління” обробка [4].

На нашу думку, найбільш адекватне істинному змісту та сутності системи відповідає наступне визначення: „система – поняття, яке використовується для відтворення у свідомості цілісного об'єкта за допомогою специфічних принципів, визначених понятійних і формальних засобів; як правило, це відтворення здійснюється з певною практичною спрямованістю (наприклад, у зв'язку із завданнями управління)” [4].

З точки зору системного підходу національне господарство є складною ієрархічною соціально-економічною системою, розташованою в межах країни, що є відкритою, тобто включеною у світову господарську систему, що взаємодіє в більшій чи меншій мірі з господарськими системами інших країн за різними каналами: технологічним, торговельним, фінансовим та ін. Національне господарство включає в себе все різноманіття форм виробництва, обміну та споживання, заснованих на різних формах власності, розосереджених по території країни.

Різноманіття системних об'єктів призвело до появи безлічі відповідних понять „економічна система”, „соціально-економічна система”, „виробнича система”, „господарська система”, „територіальна система” тощо. Використання різних термінів змістовно залежить від ракурсу дослідження. У процесі визначення напрямів ринкової трансформації регіональної економіки доцільно розглянути поняття „економічна система” і „господарська система”.

Аналіз літературних джерел дозволяє сформулювати три основні характеристики функціонування економічної системи, які повинні бути покладені в основу її визначення:

1. Економічний аспект як процес створення, розподілу і споживання цінностей.
2. Організаційний аспект як процес організації господарської діяльності.
3. Інформаційно-управлінський аспект, що полягає в реалізації управлінських рішень.

Особливість економічних систем полягає не тільки в обмеженості формальних моделей, за допомогою яких можна описати подібні системи, але і в їх здатності адаптуватися і бути цілеспрямованими; у здатності протистояти руйнівним процесам і впливам, в мінливості і непередбачуваності поведінки.

Економічні системи відносяться до відкритих систем, вони активно взаємодіють із зовнішнім середовищем, обмінюючись з ним ресурсами і продуктами своєї життєдіяльності.

Розглянуті системи мають межі, які визначаються межею поширення внутрішнього керуючого впливу самої системи.

Подання про складність системи звичайно пов'язується з кількістю елементів і зв'язків між елементами. У той же час, складність економічної системи складається не лише шляхом аналізу кількості і характеру зв'язків, а на основі дослідження різноманіття властивостей і їх розподілу в підсистемах економічної системи.

В контексті системного підходу та регіоналістики не можна оминути поняття регіону. Регіон визначається як просторово сформований простір в межах певної території, в межах якого відбуваються відтворювальні процеси в сфері життєзабезпечення та реалізації соціальних відносин.

У науковій літературі існує кілька думок щодо того, що таке регіон і які територіально-адміністративні утворення до нього ставляться. Регіон, у визначенні А. Г. Гранберга – це певна територія, що відрізняється від інших територій за рядом ознак і що володіє деякою цілісністю, взаємопов'язаністю складових її елементів [5]. Провідні вчені-регіоналісти України Л.Г. Чернюк, Т.В. Пепа розуміють регіон як суб'єкт розвитку через застосування системного підходу, „... це пропорційний взаємоузгоджений розвиток відповідної системи, як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок всіх підсистем та елементів, поєднує всі проблеми функціонування регіональних утворень як цілісних структур – економічних, соціальних, науково-технічних, природних, екологічних” [6].

Регіональне господарство (регіон), на думку І.М. Шабуніна, О.А. Ломовцева і М.Ю. Трубіна, являє собою цілісне утворення, самостійну органічну відкрити систему, що самостійно розвивається і саморегулюється, яка є підсистемою системи вищого рангу (національної), містить сукупність елементів, компонентів (соціальних, економічних, виробничих, природно-ресурсних, екологічних), що перебувають у певних співвідношеннях і зв'язках (принцип відповідності) між собою, що функціонують на певній території [7].

Детально не представляючи все різноманіття тлумачень, доцільно виділити такі обов'язкові позиції у визначенні поняття „регіон”: простір та територія; наявність адміністративної, господарської, соціально-економічної та інших видів діяльності, забезпечення відтворювального процесу, єдність соціально-економічної політики, відмінності від інших регіонів. З урахуванням вищенаведеного, сформовано основні підходи щодо визначення поняття регіону (рис. 1.).

Дослідження генезису теорій регіональної економіки дозволило зробити висновок про необхідність нового теоретичного підходу до розуміння регіону як суб'єкта економічних відносин.

Сучасні теорії регіональної економіки представлені у вигляді наступних парадигм: регіон як квазікорпорація; регіон як квазідержавна; регіон як ринок і регіон як соціум. Кожна з цих парадигм має свої характеристики та особливості, засоби і методи реалізації, при цьому основна відмінність проявляється у формулюванні головної цілі як результату регіонального розвитку.

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

На основі теоретичного аналізу пропонується розглядати регіон як багатофункціональну і багатоаспектну систему, засновану на наступних принципах: синтез базових положень сучасних теорій, які розкривають економічну природу регіону, і структурування регіональної системи на основі виділення стратегічних зон господарювання для досягнення головного результату – задоволення соціальних і базових потреб населення регіону.

Регіон розглядається як регіональна господарська система (як сукупність підсистем і елементів), об'єднаних в просторі шляхом вибору стратегічних пріоритетів розвитку.

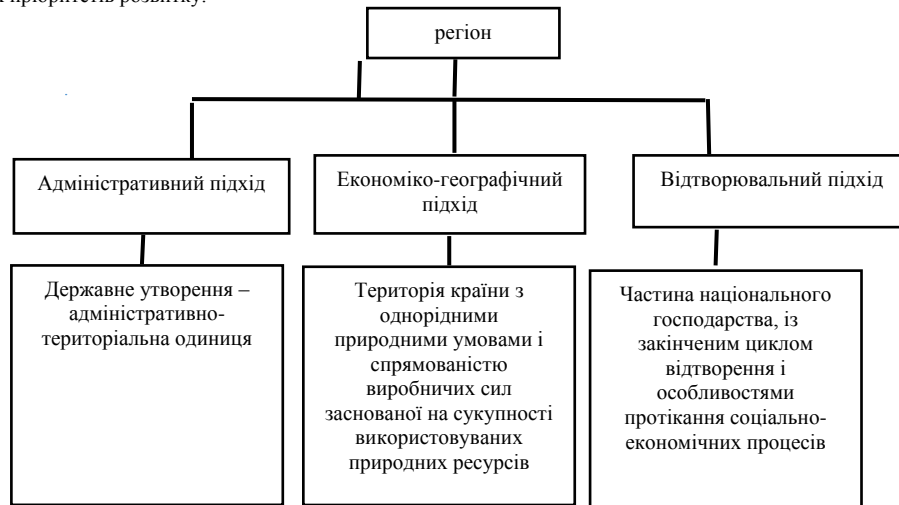

Рис. 1. Узагальнені підходи до визначення поняття „регіон”

Очевидно, що великий спектр авторських підходів (від теоретико-системного до ресурсного або процесного) тягне за собою і різноманіття поглядів на зміст господарської системи.

Класичний підхід до розуміння регіональної господарської системи (РГС) полягає в тому, що її розуміють як складну структуру взаємопов'язаних елементів, основну роль в якій відіграють суб'єкти господарювання, а й зв'язки і відносини як між ними, так і з зовнішніми носіями. В даному контексті, на наш погляд, буде цілком обґрунтованим включати до складу РГС як галузі, що забезпечують її функціонування, так і органи управління нею, як окремі підприємства, так і їх групи – галузі, сектори, асоціації, міжгалузеві комплекси тощо.

Не заперечуючи можливості такого, на нашу думку, вузького підходу до розуміння сутності регіональної господарської системи, та не претендуючи на беззаперечність наданого авторського трактування цього поняття, автором запропоновано розширений підхід до розуміння регіональної господарської системи як складної цілісної системи господарювання, яка характеризується вираженою відтворювальною основою та діалектичною єдністю всіх її підсистем (соціальної, екологічної, економічної) та елементів (людини, природи, економіки та їхніх взаємозв'язків).

Відмінністю авторського підходу від існуючих є те, що основна роль відводиться не її складовим, а взаємозв'язкам між ними, що дозволяє виявити сформовані протиріччя між підсистемами та забезпечити не лише їхнє успішне вирішення, а й досягнення – системного ефекту взаємодії – синергетичного ефекту при забезпеченні соціально орієнтованого економічного розвитку та екологічного балансу.

Для забезпечення динамічного (поступального, стійкого) розвитку РГС в умовах розширення виробничого та невиробничого споживання природних ресурсів, необхідне розширене відтворення людського потенціалу як продуктивної сили, здатної здійснити цей процес у природному середовищі, а також розширене відтворення природно-ресурсного та екологічного потенціалів швидшими темпами, ніж відбувається відтворення економічного.

Тому в авторській інтерпретації регіональну господарську систему слід розуміти як соціо-природо-господарську систему, оскільки забезпечити процеси відтворення неможливо без екологічної, соціальної та відповідно господарської складових.

Слід підкреслити, що діалектичну єдність всіх елементів РГС, явно виражена її відтворювальна основа – люди, природа і форми їх зв'язків – дають основу для серйозного економічного аналізу та прогнозування. Результативність відтворювального процесу включає характеристику системи соціо-еколого-економічних відносин, що формують організаційно-економічний механізм досягнення цілей на локальному рівні (регіон, держава).

Регіональна господарська система характеризується сукупною реалізацією спільних функцій владних і господарських структур на основі імперативів стійкого розвитку територій. При цьому в якості головного імперативу виступають потреби жителів даного регіону, а їх максимальне задоволення – основна мета і вимір економічного розвитку.

Під регіональною господарською системою розуміється територіальна господарська система, яка розвивається і характеризується відносною однорідністю соціально-економічних показників та володіє певною стійкістю. З інституційної точки зору, регіональна господарська система – це система продуктивної взаємодії інститутів-норм і інститутів-суб'єктів в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг, спрямована на забезпечення збалансованого розвитку регіону. Регіональна система як якісно однорідна цілісність являє собою органічну сукупність елементів, що взаємодіють між, особливістю яких є цілісність при існуючому способі виділення частин. Системі регіонального господарства притаманні такі властивості:

– адміністративно-економічна цілісність (базується на тому, що в результаті поєднання різних елементів в регіональному господарстві виникають такі додаткові властивості, якими не володіє жоден елемент окремо, ні їх проста сума, тобто має місце ефект емерджентності);

– економічна стійкість (в процесі функціонування регіонального господарства виникають окремі порушення в елементах відтворювального процесу, які за допомогою впливів внутрішньосистемних механізмів приводяться до нормального стану, – в цьому і полягає механізм регіональної економічної рівноваги);

– інерційність стану (поліаспектність відтворювального процесу в регіональному господарстві дозволяє за рахунок внутрішнього перерозподілу ресурсів досить довго утримувати цю систему в незмінному стані навіть при потужних впливах та ресурсному дефіциті; це дає достатній часовий ресурс регіональній владі на здійснення відповідних коригувальних заходів, або автоматично запускаються регіональні економічні механізми, які певним чином регулюють систему, не даючи їй миттєво руйнуватися. Слід зауважити, що інерційність системи підвищується в міру зростання її економічної маси, цією обставиною можна пояснити те, що найбільш стійкі до коливань ділової активності і зовнішніх впливів є великі територіально-господарські комплекси, що виступає додатковим аргументом на користь укрупнення регіонів);

– подільність на підсистеми (здатність регіональної системи до поділу на цілісні фрагменти у вигляді підсистем забезпечує її гнучкість і адаптивність до змін середовища, сприяє побудові регіональних лінійно-штабних структур господарського управління);

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

- висока чутливість до внутрішньорегіональних впливів (вплив соціального фактора у регіональному господарстві обумовлює залежність останнього від будь-яких деформацій в цій системі);
- інваріантність (її прояв в регіональній системі полягає в несуттєвій залежності елементів регіонального господарства від зовнішніх впливів на систему, що забезпечується його особливо складною внутрішньою структурою);
- ідентифікованість стану (незважаючи на виражену цілісність і в деякій мірі ендогенність регіональної економіки, вона, тим не менше, має відкритий характер; це природним чином ставить її перед необхідністю ідентифікації стану у кожний момент часу для зовнішньої оцінки, а також внутрішнього самоаналізу і прийняття управлінських рішень);
- універсальна керованість (особливістю регіонального господарства є його певною мірою однотипність, що дозволяє використовувати універсальні методи та моделі в управлінні; в той же час наявні різкі міжрегіональні відмінності у відтворювальному процесі, що роблять такий підхід до управління малоефективним);
- проблемність (наявність в кожному регіоні певного набору специфічних проблем виступає основою для цільової орієнтації його господарського комплексу і обумовлює затребуваність в суб'єкті управління, який тим ефективніше, чим більше в його арсеналі є ресурсів. Природно, що у великих регіонах менеджмент більш ефективний як у вирішенні стратегічних завдань, так і в оперативному управлінні);
- функціональна активність (кожен регіон, будучи націленим на виконання господарських завдань, зобов'язаний виконувати активну виробничу функцію в територіальному поділі праці);
- ситуаційність менеджменту (система регіонального господарства постійно знаходиться в динамічному стані, що обумовлює необхідність прийняття управлінських рішень в залежності від конкретної ситуації в кожний момент часу, забезпечує надання системі регіонального управління ситуаційного характеру);
- ефективність (будь-яка територіально-господарська система повинна бути рентабельна з точки зору отримання ефекту від витрат на її функціонування; ця обставина актуалізує завдання формування таких просторово локалізованих систем, функціонування яких було б ефективним і забезпечувало прогрес в напрямку загальнодержавної стратегії).

Оскільки суспільні відносини – це відносини з приводу виробництва і привласнення результатів праці, тому жодна необхідність, жоден закон не можуть бути поза дією самих людей, поза їхніми інтересами. Вважається, що їхню основу утворюють економічні інтереси, а на даному етапі суспільного розвитку до них приєднуються паритетно соціальні та екологічні інтереси. Однак, на наш погляд, говорити про економічні інтереси слід скоріше не як про основні в інтересах людей, а як про спосіб (можливості, інструменти) їх досягнення, маючи на увазі, що головні (стратегічні, глобальні) інтереси індивідуума лежать у площині задоволення їх життєвих інтересів, що реалізують їх стратегічну ціль в житті. Тоді економічні інтереси дійсно можуть розглядатися як першочергові або свого роду фундамент, що дозволяє реалізувати інші.

Основна проблема тут полягає не тільки в тому, що в суспільстві не вироблено механізмів узгодження різноспрямованих інтересів різних груп, класів, індивідів, що формують суспільство в цілому. Важливо також те, що ці розрізнені групи, класи та індивіди навіть не завжди чітко уявляють собі свої інтереси і не знайомі з можливими наслідками прийнятих ними рішень на різних рівнях організації життєдіяльності.

У зв'язку з цим дослідження в галузі підвищення ефективності управління розвитком РГС і вироблення відповідного механізму повинно проводитися у такій методологічній послідовності (рис. 2).

Дослідження закономірностей ринкової трансформації та розвитку регіональних господарських систем (РГС) охоплює цілий комплекс питань, що включають економічні, соціальні та екологічні пріоритети та парадигми, взаємозв'язок і взаємовплив яких обумовлює різні траєкторії цього розвитку. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень у вищезгаданій сфері, однозначного розуміння щодо опису даних взаємозв'язків і визначення ступеня впливу кожної з підсистем один на одного не існує.

У зв'язку з цим, доцільно проаналізувати різні концептуальні підходи, так чи інакше зачіпають вищеназвані питання.

Враховання екологічних та соціальних пріоритетів в економічній діяльності може здійснюватися як прямо (зокрема, в рамках прямого виділення екологічної, соціальної та економічної підсистем та аналізу їх взаємодії), так і опосередковано (наприклад, зв'язок екологічної підсистеми з економічною може бути відображений через підвищені витрати на охорону здоров'я, у зв'язку із захворюваністю, обумовленою недостатньою якістю навколишнього середовища тощо).

При цьому існує достатня кількість робіт, що відображають окремі аспекти розвитку регіональних господарських систем: або еколого-економічні його аспекти, або соціально-економічні. Тим не менше, дані аспекти все ще опрацьовані недостатньо, їх економічна складова не визначена однозначно і залишає значний простір для розвитку даних напрямків дослідження господарських систем регіонального рівня. Досить слабо досліджено питання взаємозв'язку соціальних та екологічних імперативів при організації господарської діяльності людини, що також вимагає здійснення додаткових досліджень.

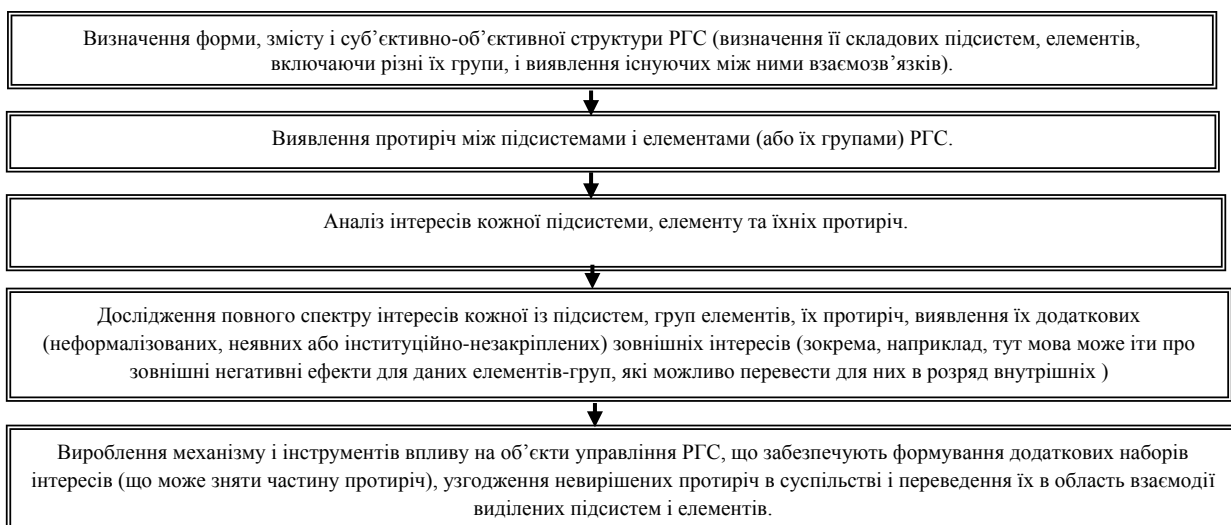

Рис. 2. Методологічний підхід до дослідження регіональних господарських схем

Нова парадигма господарювання потребує обґрунтування необхідності переходу від економічної оцінки всіх сфер матеріального виробництва до соціо-еколого-економічної оцінки, що дозволяє більш об'єктивно вимірювати ефективність суспільного виробництва з точки зору перспектив його розвитку та розглядає економічну підсистему як засіб (джерело, спосіб) для досягнення індивідуальних життєдіяльних цілей індивідів (включаючи самореалізацію і самоактуалізацію через ефективну працю і розвиток духовних і гуманістичних цінностей, забезпечення комфортного навколишнього середовища тощо).

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Поняття форми проявляється також у значенні внутрішньої організації змісту, і в цьому значенні проблематика форм отримує подальший розвиток в категоріях структури об'єкта дослідження. Відомо, що в соціально-економічних процесах все власне природні явища мають форму існування і прояву іншого соціального змісту, оскільки, за Гегелем, природа, асоційована працею людини, несе соціальні функції [8]. Структура, внутрішня впорядкованість – необхідний компонент змісту.

Із змінами структури істотно змінюється зміст об'єкта дослідження. Форма, фіксуючи різноманіття модифікацій змісту, способи його існування і прояву, також володіє певною структурою. Зміна змісту починає гальмувати подальший її розвиток, наявний конфлікт, суперечність, єдність змісту і форми відносна. У ході розвитку неминучий конфлікт, протиріччя між ними. У результаті виявляється невідповідність між змістом і формою, яке, в кінцевому рахунку, завершується руйнуванням старої і виникненням нової форми, здатної адекватно змінити зміст. Ці діалектичні постулати застосовні до економічного аналізу регіональної системи.

У зв'язку з тим, що РГС є складною системою, акцент робиться на різноманітті зв'язків і відносин, що мають місце всередині і поза нею. Зв'язки всередині системи дуже різноманітні. Залежно від принципів формування, їх вивчення (зв'язків, відносин) може мати методологічний, організаційний або функціонально-інформаційний характер.

Для визначення їх властивостей необхідно виявлення властивостей його структури через аналіз особливих системоутворюючих інтегративних зв'язків його елементів. Для розуміння поведінки таких систем, як РГС, і перш за все, їх цілеспрямованого руху, необхідно виявити реалізовані даною системою процеси управління – форми передачі інформації від одних підсистем іншим і способи впливу одних частин системи на інші, координацію нижчих рівнів системи з боку елементів її вищих рівнів управління, впливу на перші й останні інших елементів у складі її ієрархії.

Очевидно, що регіональна господарська система є складною, відкритою системою і, в свою чергу, підсистемою економічної системи країни в цілому. Як середня ланка між макро- і мікрорівнем економіки, вона володіє наступними характерними особливостями [9]:

- будучи підсистемою національного господарства, регіональна господарська система не може розглядатися як ізольована її частина, відповідно, неправомірно абсолютизувати економічну самостійність регіонів, так як вона має певні межі;

- функціонування регіональної господарської системи більшою мірою пов'язано з природо-кліматичними факторами – наявністю корисних копалин та інших природних ресурсів, зокрема й сприятливих умов географічного середовища. Це обумовлює високу залежність рівня розвитку регіону від природно-ресурсних факторів і стану навколишнього середовища;

- регіональна господарська система, будучи комплексною по суті, тобто маючи в структурі багато галузей і виробництв, певним чином пов'язаними між собою, не володіє, як правило, гармонійної структурою;

- потреба у стабільному характері відтворення і постійному збереженні та примноженні потенціалу регіону. При порушенні стабільного процесу відтворення регіон може перейти в розряд депресивних.

- економічна політика регіону повинна передбачати як основи стратегії розробку системи заходів, спрямованих на ефективне функціонування, ринкову та структурну трансформацію й розвиток регіональних господарських систем. Відповідно, регіональне управління має виступати провідником національних інтересів з урахуванням специфіки регіону. Це не виключає особливих регіональних аспектів управління; навпаки, врахування особливостей дозволяє уникнути жорсткої централізації в управлінні економічними процесами. Реформи, що відбуваються на регіональному рівні, повинні бути узгодженими із реформами, задекларованими на державному рівні.

Таким чином, регіони можуть забезпечити запуск нового відтворювального механізму, що забезпечує взаємодію мікро- і макрорівневої економіки і загальний перехід до стійкого зростання за вектором орієнтації на суспільство постіндустріального типу.

Висновки та пропозиції. За результатами теоретичного аналізу нами було зроблено висновок, що застосовувати термін „господарська система” у процесі системно-структурного аналізу проблем розвитку регіональної економіки більш обґрунтовано. Поняття „господарської системи” доцільно використовувати для виявлення сутності ринкової та структурної трансформації, стратифікації регіональної економіки, структурного аналізу і прогнозу, розробки структурної політики та індикативного планування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Карлова О.А. Стратегічні підходи в плануванні розвитку регіональних центрів. Збірник наукових праць ЧДТУ, Серія: Економічні науки. – 2007.
2. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука / Богданов А.А. – М., 1925. – 225 с.
3. Дармограй В.І. Аналіз господарських систем [Текст] / В.І. Дармограй // Актуальні проблеми сучасної науки: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (19-21 жовтня 2010 р.). – Київ, 2010. – Ч. I. – С. 21-22.
4. Садовський М. Змова проти світу: політичний нарис / М. Садовський. – Саскатун: Накладом автора, 1968. – 30 с.
5. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 495с.
6. Пепа Т.В. Гармонізація трансформації територіальної структури регіональних систем і складових економічного простору України / Т.В. Пепа, Л.Г. Чернюк // 36. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 21. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 7-10.
7. Шабуніна І.М. Теория и практика региональной экономики: учебное пособие / И.М. Шабуніна, О.А. Ломовцева, М.Ю. Трубин. – В-д.: Изд-во ВолГУ, 1996. – 184 с.
8. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети: [монографія] / М. І. Долішній; Національна Академія Наук України, Інститут регіональних досліджень. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
9. Пепа Т.В. Діагностична характеристика територіальної організації регіональних господарських систем / Т.В. Пепа // 36. наук пр. Вінницького державного аграрного університету. – Вінниця: ВДАУ, 2008. – Вип.35. – С.135-144.